

Kent Morfolojisinin Sınırlarında: M.R.G. Conzen ve J.B. Jackson Üzerinden Bir Genişleme Önerisi*

Ebru Bingöl¹, Karl Kropf²

Özet

Coğrafyacı M.R.G. Conzen (1907-2000), kentlerin, her dönemde insanların kendi değerlerini inşa ettikleri tarihsel dönemlere ait kentsel arsaları, sokak bloklarını, bina biçimlerini, kentsel arazi kullanımını kentsel örüntüsünü bir sonraki döneme süreklilik ve eklemeler ile birikerek aktardığını ve bugünün kent peyzajını oluşturduğunu yazar (Conzen 1969, 3). Conzen ile aynı dönemden bir peyzaj coğrafyacısı olan J.B. Jackson (1909-1996) ise, Conzen'in "şehir peyzajı" (townscape) kavramı yerine, "peyzaj" kavramına vurgu yaparken tarım devriminden günümüze kadar Amerikan kentlerinin kültürel peyzajlarının değişimine odaklanır. Farklı kültürel bağlamlara sahip kentlere odaklanmaları, bu kentlerin değişimini farklı dönemlerden başlayarak incelemeleri ve arka planda beslendikleri düşünce yapılarının farklılaşması sebebiyle Conzen'in ve Jackson'un kent morfolojisini tanımlama araçları (means of description) birbirinden farklılaşmaktadır. Ancak Conzen ve Jackson'un çalışmalarının arka planında yatan morfolojiyi tanımla düzeyinde ortaya koydukları objelere (objects of description) bakıldığında, ortaklaşan ve birbirini tamamlayıcı olan birçok kavram da fark edilmektedir. Bu çalışma, kent morfolojisinin çoklu yönlerini Conzen ve Jackson'un metinleri üzerinden bir araya getirirken, Conzen ve Jackson'un çalışmalarının arka planında yatan morfolojiyi tanımla düzeyinde ortaya koydukları objelere (objects of description), ardından bunların mekansal yansımaları olan morfolojik araçları olan temsil yetilerine (means of description) odaklanarak ikilinin çalışmalarını karşılaştırmaktadır. Bu yaklaşımla morfolojik araçlara ulaşıldığı taktirde kent morfolojisine kuramsal düzeyde bir yenilik sunması ve morfolojik araçların tanımlanmasında bir zenginleşme ve genişleme getireceğini önermektedir.

Anahtar Kelimeler: J.B. Jackson, Kent coğrafyası, M.R.G. Conzen, Peyzaj coğrafyası, Tanımlama araçları, Tanımlama objeleri

1. Giriş

Kent morfolojisi çalışmaları, geleneksel olarak bir kentin fiziksel gelişim sürecini yapısal bileşenler aracılığıyla incelemektedir. Bu anlamda kent morfolojisi, her şeyden önce zaman içinde oluşan jeosferin dört boyutlu sürekliliği içinde bir açık sistemler bütünü olarak sürekliliği ve değişimi içeren zamansal bir boyuta sahiptir (Conzen, 1981: 77). İkinci olarak, kentlerin, tarihsel gelişim ve işlevsel gereksinimlerin bir sonucu olarak, biçim öğeleri çeşitlenerek kendine özgü bir tür kültürel peyzaj ortaya çıkaran bir mekansal boyuta sahiptir (Conzen, 1981: 78). Üçüncü olarak, yapı çevre, tarihsel dönemler ve bölgesel özgün şehir peyzajı (townscape) karakterleri arasındaki sürekliliklerin analiz edilmesiyle biçim oluşturma süreçlerinin ardındaki kuralların araştırılarak anlaşılabilirliği sistematik bir boyutu vardır (Whitehand, 2001). Conzen'i morfolojik yaklaşım geleneği, sokakların, binaların ve arsaların plan öğelerini belirlemek için şehir planlarını analiz etmeye odaklanırken, buna "şehir planı analizi" adını verir (Kropf, 2009; Whitehand, 1988, 2007, 2012; Maretto, 2012; Kim, 2012; Moudon, 1997; Rossi, 1982; Krier, 1979). Conzen'den sonra gelen morfolojik çalışmaların da neredeyse tamamı, kentsel öğelerin yani araçların (means) değişimi üzerinden kentsel değişimi

*Bu çalışma, yazarın TÜBİTAK Yurtdışı doktora sonrası araştırma bursu kapsamında Oxford Brookes Üniversitesi'nde Karl Kropf danışmanlığında yürüttüğü araştırmaların bir bölümünü kapsamaktadır.

¹ Doç. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, ebrubingol@yahoo.com

² Dr., Oxford Brookes Üniversitesi Tasarım, Teknoloji ve Çevre Fakültesi, Yapılı Çevre Okulu, kkropf@brookes.ac.uk

okumaya; mekânsal örüntülerin nasıl oluştuğunu bir araya geldiklerini veya zaman içinde nasıl çözüldüklerini yine araçlar üzerinden anlamaya yönelmişlerdir.

Bu çalışma, sadece kentsel öğelerin temsili olan morfolojinin araçlarına (means of description) yönelmek yerine, kentsel mekândaki bu varlıkların, doğasını ifade eden betimleme nesnelere (object of description) de odaklanmaktadır. Kültürel coğrafyacı M.R.G. Conzen ile peyzaj coğrafyacı J.B.Jackson'ın metinlerini, kullandığı temsiliyet araçları (means of description) ve morfolojiyi tanımla düzeyinde ortaya koydukları objeler (objects of description) üzerinden karşılaştırmaktadır.

Kent morfolojisi, kentin değişimini, biçimin, kullanımların, kontrol mekanizmalarının, sosyal ve ekonomik etkilerin, hedef ve tasarımların, plan ve uygulamaların ve algının değişimi (Kropf, 2017) gibi çok yönlü bir araştırmayı ve analiz yöntemlerini bir araya getirmeyi gerektirmektedir. Kropf, en genel haliyle kentsel morfolojinin çok boyutlu yönlerini i) Kullanım veya faaliyetler ii) Kontrol iii) Sosyal ve ekonomik etmenler iv) Niyet ve tasarım v). İnşaat vi) Algı kategorileri altında toplamaktadır. Bu makalede, Conzen ve Jackson'ın metinlerinde değindikleri üç kriterden kullanım veya faaliyetler, kontrol ve sosyal ve ekonomik etmenlerin Conzen ve Jackson'ın morfolojik yaklaşımlarında ele alınış biçimleri karşılaştırılacaktır. Makalenin ikinci bölümünde Conzen ve Jackson'ın bireysel ve profesyonel arka planlarına değinilmektedir. Üçüncü bölümde ise, bu iki figürün morfolojinin çok boyutlu yönlerini, betimleme nesnesi ve araçları açısından nasıl değerlendirdiklerini karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Çalışma, morfolojinin betimlenme objelerinden yola çıkılarak morfolojik araçlara ulaşıldığı takdirde kent morfolojisinde bir zenginleşme ve genişleme getireceğini önermektedir.

2. Conzen ve Jackson'ın Bağlımlarını Anlamak

1907'de Berlin'de doğan M.R.G. Conzen, 1926'da Berlin Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü'nde, 1933'te Manchester Üniversitesi'nde şehir ve ülke planlama eğitimi aldı. Weimar Cumhuriyeti'nin küçük ve orta ölçekli topografik haritalarıyla ilgilenmiş ve kentsel çevre kuşaklarını ilk olarak bir çalışma konusu olarak adlandıran Alman coğrafyacı H. Louis'in Stadtrandzonen'inden etkilenmiştir (Whitehand, 1981). Günümüz miraslarını salt bugüne kalan biçimleri üzerinden sınıflandıran İskandinav morfografik yaklaşımına karşı eleştireldir ve daha çok D. Schlüter'in kültürel peyzajın morfolojisi (Kulturlandschaft & Kulturgeographie) hakkındaki erken dönem çalışmasına ilgi duymaktadır (Whitehand 1981: 1- 2).

Marcus ve Pont (2019), kent morfolojisi ve peyzaj ekolojisi kavramlarını karşılaştırırken tanımlama nesnelere (objects of description) ve tanımlama araçları (means of description) arasında bir ayrım yapmışlardır. Tanımlama nesnelere (objects of description), tanımlanan varlığın doğası ile ilgili iken, tanımlama araçları (means of description), tanımlanan varlıkların temsili ile ilişkilidir. Bkz. Marcus, L. and Pont, M. B. (2019).

Louis'in Stadtranzone'unun bir uzantısı olarak, Conzen'in saçak kuşak konsepti, kentin değişiminin altında yatan süreçleri ve güçleri arama konusunda önemli bir atılımdır. Conzen, Whithorn, Frodsham, Alnwick, Conway, Ludlow gibi İngiliz kasabalarının tarihi şehir peyzajlarını analiz eder ve tüm bu şehirlerin esas olarak orta çağ planlarının ve ortaçağ sonrası geleneksel yapı dokusunun (Conzen, 1981: 72) yeni biçimler ve bir dizi perifer eklemelerle sanayi öncesi şehir peyzajlarından değişen sanayileşmenin veya zaman içerisinde dönüştürülmüş geleneksel kentsel çekirdeklerin kombinasyonları olduğu sonucuna varır. (Conzen, 1981: 105) İngiliz kasabalarındaki tarihsel dönemlerin, kentsel arsaların, sokak bloklarının, bina biçimlerinin, kentsel arazi kullanımının kentsel örüntüsünün ve kent peyzajının orta çağdan bugüne kadar devam ettirdikleri süreklilikler ve adaptasyonlar aracılığıyla nasıl bir bütün oluşturduğunu iddia eder (Conzen 1969, 3). Kentsel morfolojik süreçlerin analizinin bir sonucu olarak Conzen, sokak alanının, sokak çizgilerinin ve bina

yüksekliklerinin korunmasını ve geleneksel olmayan binaların değiştirilmesi için “şehir peyzajı yönetimi (townscape management)” aracılığıyla bir korunma yaklaşımı önerir (Conzen, 1981: 64).

Conzen'e benzer şekilde, J.B. Jackson da yirminci yüzyılın başında doğmuş, kültürel peyzajın şekillerinin (Jackson'ın tabiriyle peyzaj) evrimini araştıran bir coğrafyacıdır. New England'lı bir aileye sahip Jackson, 1909'da Fransa'nın Dinard kentinde doğar. 1932'de Harvard Üniversitesi'nde tarih ve edebiyat alanında çift diploma, tarih alanında lisans derecesi alır. MIT'de mimarlık ve Viyana'da ticari resim dersleri alır ve bir edebiyat dergisi olan Harvard Advocate için yazar. Alman coğrafyacı Carl Sauer ve Fransız coğrafyacılar Le Lannour, Sorre, Defontaine'den etkilenir (Bowden, 1976). Avrupa ve Amerika'nın kültürel peyzajlarını keşfetmek için 1934 ve 1935'te (Groth, 2007) motosikletle çıktığı uzun bir seyahatin ardından High Plains üzerine ortak bir kitap projesi için fotoğrafçı Peter Brown ile dört yıl boyunca seyahat ederek araştırma yapar. İlk sayıların tamamını yazdığı, ardından Lewis Mumford, Denise Scott Brown, Reyner Banham, Kevin Lynch, Lois Moholy-Nagy, Sigfried Gideon ve David Lowenthal, Christopher gibi tanınmış akademisyenlerin konuk yazar olduğu Landscape dergisini kurar ve 17 yıl boyunca editörlüğünü yapar (Horowitz, 1997; Groth, 2015). Dergide Tunnard, Paul Shepard, Edgar Anderson, Charles Moore, Donlyn Lyndon. Bu süreçte üzerinde etkili olduğu Carl Sauer, Wilbur Zelinsky, Fred Kniffen, Grady Clay, Edward Hall gibi isimlerin fikirlerini yeniden yayımlar. Ayrıca Berkeley'de (1967-78) Harvard'da (1969-77) Coğrafya ve Çevresel Tasarım ile Görsel ve Çevresel Çalışmalar ve Peyzaj Mimarlığı bölümlerinde dersler verir. Jackson'ın çalışmalarının ana vurgusu, "insan topluluklarının kara üzerindeki izi" olarak "peyzaj"dır (Horowitz, 2020) ve asıl amacı, bu oluşumun gerekçesi olan peyzajı şekillendiren kültürel güçleri analiz etmektir. Jackson\ 1920'lerde Carl Sauer'in doğa ve kültür arasındaki ilişkiyi vurgulamak için kullandığı kültürel peyzaj yaklaşımından etkilenir. Sauer'e göre peyzaj, “aktörü kültür olan, mekanı doğal alan olan, sonucu ise kültürel peyzaj olan bir süreçtir.” (Sauer, 1925). Jackson'ın bu terimi kullanım biçimi, Sauer'in 1920'lerde kullandığı biçimin niteliğindedir, ancak peyzaj, sadece fiziksel değil, aynı zamanda kültürel bir formdur. Jackson, Conzen'in İngiliz kasabalarını analiz etme biçimlerine benzer evrimsel bir bakış açısıyla ancak tarım devriminden çağdaş zamanlara kadar Amerikan kasabalarının konutlar, bloklar, mülkiyet, yollar, tarlalar, kasabalar, şehirler, ticari binalar ve tabelaların (Horowitz, 2020) değişimini kültürel peyzaja vurgu yaparak toplumun değişen ihtiyaçları ile ilişkilendirerek açıklar. Peyzaj, sadece doğa kanunlarına göre değil, aynı zamanda bir topluluğun ihtiyaçları doğrultusunda değiştirilen, sınırlar koyulan, alanlar yaratılan, farklı aktörleri olan bir olgudur (Jackson 1980, 114). Conzen'in townsape'i yerine "peyzaj"a vurgu yapması, onun kırsal kentsel peyzajdan ya da inşa edilmemiş peyzajları yapılı olanlardan, tarımsal kalıpları orta çağ dönemlerinden ayırmamasının sebebidir. Örneklem çalışmalarının farklı kültürel bağlamlarının, farklı zaman dilimlerinin ve farklı geçmişlerinin analizlerinin bir sonucu olarak, Conzen ve Jackson'ın kentsel morfolojiyi tanımlama araçları birbirinden farklılaşır. Öte yandan, kentsel morfolojiyi tanımlama nesnelere (objects of description) düzeyinde ortak ve tamamlayıcı tanımlamalar içerdiklerini söylemek mümkündür.

3. Kent Morfolojisinin Çok Yönlü Boyutu

Bu bölümde, kent morfolojisinin çok yönlü boyutu, Conzen'in ve Jackson'ın bu boyutları yorumlama biçimleri ve kullandıkları terminoloji ve tanımlama araçları ele alınmaktadır. Kent morfolojisi, kentsel değişimin i) Kullanım veya faaliyetler ii) Kontrol iii) Sosyal ve ekonomik etmenler iv) Niyet ve tasarım v) İnşaat vi) Algı alanlarında çok yönlü analizler ve saptamalar yapar (Kropf, 2017). Bu yazıda, Conzenci ve Jacksoncu kentsel morfoloji anlayışı, bu kriterlerden ikilinin dikkate aldığı, kullanım, kontrol ve sosyal ve ekonomik etmenler üzerinden karşılaştırılmış ve bunların kentsel formdaki karşılıkları aşağıda detaylandırılmıştır.

3.1. Kullanım ve Aktiviteler

Kullanım, yapılı çevrenin belirli unsurlarına yol açan ve bunlar tarafından barındırılan insan faaliyetlerini ifade eder (Kropf, 2017: 22). Yerleşme ve hareket, insan faaliyetlerinin iki temel ve jenerik işlevidir ve işlevin en genel sınıflandırması, yerleşim, hareket, üretim, mübadele ve sosyal toplanmadır (Kropf, 2017: 23-24).

Conzen ve Jackson'ın arazi kullanımı açısından ortak noktalarından ilki işlevsel değişimin toplumsal değişimi ifade etmesidir. Conzen'e göre kullanım veya faaliyetler, toplumun zaman içinde değişen işlevsel gereksinimlerinin doğrudan sonuçlarıdır:

"Kasabalar, insan toplumunun ihtiyaçlarına yönelik ve onlar tarafından yönetilmiş olsalar dahi, zaman içinde gelişip değişen mekansal açık işlevsel sistemlerdir." (Conzen, 1981: 77).

Conzen'e göre, kullanım veya faaliyetlerin dönüşümünü anlamak, kentsel formların değişimine yansıyan toplumun değişimini anlamak anlamına gelmektedir:

"Yerel toplum" yerleşimini farklı ihtiyaçlara göre dönüştürür ve bu ihtiyaçlar zamanla değiştiğinde, bunları karşılamak için tasarlanan biçimler de değişir (Conzen, 1981: 87).

Halihazırda var olan formların dönüşümü, değişen ihtiyaçlara işlevsel uyumu işaret ederken (Conzen, 1981: 57), Conzen için çağlar arasındaki uyumun başarısı, uygarlık düzeyine ve insanın doğayla temasına bağlıdır:

"İnsan gelişiminin erken aşamalarında, kültürel peyzaj, doğal peyzajın sosyal olarak organize olmuş insan tarafından kısmen dönüştürülmesinin bir sonucudur. Daha yüksek uygarlık seviyelerinde bile doğa, yer şekilleri veya bitkiler gibi kendi tamamlayıcı formlarına katkıda bulunarak tüm peyzajı destekleyen ve az çok kaplayan, her zaman mevcut bir zemin (substrata) oluşturur. Ancak sonraki aşamalarda bu peyzajların çoğu, önceden var olan kültürel peyzajların dönüşümünün sonucudur... insan yapımı biçimler, işlevsel gerekliliklerden ortaya çıkar... toplumun uzun vadeli gereksinimleri ... uygarlık düzeyine bağlı olarak değişir." (Conzen, 1966; Whitehand, 1981: 56).

Conzen'in çalışmaları çoğunlukla ikinci aşamaya, yani insan gelişiminin sonraki aşamalarına orta çağ sonrası- gelişimine odaklanmaktadır. Benzer bir şekilde, Jackson'ın arazi kullanım modelindeki değişiklik anlayışı, doğrudan toplulukların ihtiyaçlarındaki değişikliklerle ilgilidir; ancak tarım devrimi sonrası dönemi de kapsar.

"...arazi yüzeyi üzerine insan yapımı sistemlerin empoze edildiği, doğa kanunlarına göre değil de peyzajın kolektif karakteri için bir topluluğa hizmet edecek şekilde gelişen peyzaj kavramı, tüm nesillerin ve tüm bakış açılarının üzerinde anlaşmaya vardığı bir şeydir. Peyzaj, doğanın işleyişini hızlandırmak veya yavaşlatmak için kasıtlı olarak yaratılmış bir alandır" (Jackson, 1984: 8).

Kısaca hem Conzen ve Jackson'a göre peyzaj ve onun işlevsel dönüşümü, doğal güçlerin veya doğa yasalarının ötesindedir; insan eliyledir. Ancak bu ikilinin arazi kullanımındaki dönüşümü açıklarken bakış açılarını birbirinden ayıran şey, Jackson'ın bu dönüşüme tarımsal devrim (Agrarian) döneminden başlayan araştırmaları, Conzen'in ise özellikle sanayi öncesi dönemlerden ve orta çağ kentlerinden başlayan keşifleridir; yani araştırmalarının dönemlerinin farklılaşmasıdır. Bu nedenle,

kırsal arazi kullanım ve tarımsal kalıplar, Conzen'in arazi kullanım tiplerine hemen hemen hiç dahil edilmemiştir.

Jackson'ın peyzaj araştırmalarının tarım döneminden başlamasının nedenlerinden biri, çağdaş Amerikan ızgara düzenini Tarım ütopyasının bir uzantısı olarak değerlendirmesidir:

“Grid, küçük toprak sahiplerinin (*small landowners*) demokratik toplumundan oluşan tarımsal Ütopyanın simgesidir. “(Jackson, 1970:5).

İkinci olarak, bir başka neden de Jackson'a göre insanın toprağa müdahalesi, tarım döneminden itibaren toprağı bölmeye başlamaktadır ve bu eğilim halen devam etmektedir:

“Çiftçiler araziyi yalnızca toprak ve topoğrafya açısından değil, aynı zamanda daha geniş bir alanda belirli bir konum olarak mekansal ölçüleri üzerinden değerlendirirler. Güney Amerika'da ve İngiltere'de de toprak, bir tarlanın alt parçalara bölünmesidir (*subdivision of a field*) (Jackson, 1984: 6) ... “bu, mülkiyetin ve arazi sahibinin (*'proprietorship'*) tarihsel bilgiyle oluşan bakış açısıdır.” (Calo, Jackson, 1988, Ballesta 2016).

Jackson'ın peyzajı tanımlarken field /arazi kavramını kullanması, toprak sahiplerini/ landowners dikkate alması ve mülkiyete bağlı sahipliği (*proprietorship*), bir tarihsel bilgi olarak alması, onu Conzen'den farklılaştırmaktadır. Conzen metinlerinde arazi, bir parsel ya da tanımlı bir mülkiyeti olan ve bölünmüş arsa (*plot*) terimlerini kullanır. Bununla birlikte, Jackson yazılarının hiçbirinde mülkiyet kalıplarının ve planlı kent planlamasının ortaya çıkardığı arsa (*plot*) örüntülerini ve bunların mekansal dönüşümünü analiz etmemiştir. Bunun yerine, dönüşümü, yeni bir kavram olarak politik ve yerleşik peyzaj kavramları üzerinden açıklar. Peyzaj, planlı ya da plansız, kentsel ya da kırsal, kadastral ya da arsa olabilir. Asıl üzerinde barındırdıkları yaşam farklılaşır:

“İki peyzaj - politik peyzaj (*political landscape*) ve yerleşilen peyzaj (*inhabited landscape*) - gerçek hayatta her zaman bir arada bulunur... Söyleyebilirim ki, politik peyzaj, insanların adil bir şekilde yaşamasını mümkün kılmak için kasıtlı olarak yaratılmıştır. Yerleşilen peyzaj ise, yalnızca toplumda bizi çevreleyen doğal dünya ile uyumlu koşullarda yaşamaya çalışmamız sırasında gelişir. Bu ikinci tür peyzajının çok daha eski ve hâlâ en yaygın olanı olduğunu da eklemek isterim; ... Her zamanki gibi, politik peyzaj daha geniş, daha etkileyici bir ölçekte, daha kalıcı ve fark edilmesi daha kolaydır. Oysa yerleşilen peyzaj, muhtemelen fakir, küçük ve fark edilmesi zor olan olacaktır” (Jackson, 1984: 42).

Tanımlamadan yola çıkılırsa, Conzen'in orta çağ biçimlerinin dönüşümü üzerine araştırması, Jackson'ın sınıflandırmasındaki politik peyzaj kategorisiyle eşleşmektedir. Ancak tarım toplumlarının kadastral düzen ve düzensizlikleri, arazinin tarihsel bölünümü, gündelik yaşam biçimleri tarafından oluşturulan veya dönüştürülen yerleşilen peyzajlar, Conzen'in fazlaca tanımlı ve planlı kentsel parça analizlerinde yer almamaktadır.

Taşbaşı, Zaferimilli ve Aziziye Mahallelerinde yer alan tarihi doku bir yandan bütüncül bir karakter gösterirken diğer yandan Aziziye ve Hapishane dereleri ile de kuzey-güney yönünde üç ana bölgeye ayrılmaktadır. Diğer yandan bu üç bölge de kendi içinde homojen bir yapı göstermemektedir. Üç bölgede de kıyıdan uzaklığa göre değişim gözlenmekte, eğim durumu, parsel boyutları gibi parametrelerle de doku çeşitlenmektedir.

3.1.1. Kullanım ve Arazi (Plot) İlişkisi

Conzen, arazi kullanım türlerini, barınma (konut), ticaret, perakende, iş, profesyonel, endüstriyel, kamu yapıları, banliyö, açık alanlar, toplu taşıma araçları sınıfları olarak böler. Ayrıca, Conzen, kentsel elemanların mekansal ilişkilerine ve aynı tipin sürekli kullanımını ifade etmek için “genel işlev” veya “tek işlev” veya “amaç” yerine “arazi kullanımı” (land utilization) terimini kullanmayı tercih eder (Kropf, 1993: 42). Bu yaklaşımının sebebi, kentsel öğeler arasında mekansal ilişkileri kurmak, aynı tipin devamlılık arz edecek şekilde sürekli kullanımını dikkate almak ve arazi kullanımı ve kentsel form arasındaki ilişkiyi vurgulamaktır.

Conzen'e benzer şekilde Jackson, arazi kullanımını ilişkiyi bir yaklaşım dahilinde sınıflandırır. Bununla birlikte, Jackson'ın araştırmasında arazi kullanımı, özellikle topluluğun kullanımları açısından (community use) değerlendirilmektedir. Jackson'ın topluluk mekanlarını nasıl tanımladığına bakalım olursak:

“Böyle bir yer olmadan - canlı ve aksiyon dolu, alıp satan, konuşan ve dinleyen, yürüyen ve etrafa bakan veya sadece dinlenen insanlarla dolu bir yer - topluluğun oluşumu zor olurdu (Jackson, 1994: 16)... çeşitli şekillerde ve çeşitli gruplar tarafından kullanılan bu tür mekanlar, toplumsal işlevleri açısından önemlidir... toplumsaldırlar çünkü, kamusal alanların genel anlayışındaki gibi heterojen halk kitleleri tarafından paylaşılan mekânsal deneyimler olmanın ötesinde ek olarak...oraya gelenler, toplumun bir üyesi olduklarının farkında olan, sorumlu vatandaşlardır, zaman zaman kamusal tartışmalara katılacaklar ve toplum adına harekete geçecekler (Jackson, 1994: 17). ... tıpkı Yunan agorası örneğinde olduğu gibi... bireyin topluluk içindeki rolünün görünür kılındığı, etnik veya dini veya siyasi veya tüketici odaklı bir toplumun parçası olarak kimliğin ortaya koyulduğu ve var olduğu ve işlediği “mekan”, plaza, bu kimliği pekiştirmektedir” (Jackson, 1984: 18).

Burada Conzen'in ve Jackson'ın kullanım ve işlevsel sınıflandırmaları karşılaştırıldığında Conzen'de bu “topluluk alanları”na dair vurgunun hemen hemen hiç olmadığı dikkat çekmektedir. Oysaki, bu mekanlar, oradaki yaşamın ruhunu oluşturan zeminlerdir.

3.1.2. Kullanım ve Sokak İlişkisi

Sokak sistemlerini değerlendirme konusunda Conzen ve Jackson arasındaki ortak nokta, sokakları bir tür arazi kullanımı olarak değerlendirmeleridir. Conzen'in, birbiriyle sürekli olarak iç iletişime sahip sokaklar (Kropf, 2017) olarak tanımladığı sokak sistemi, sokak çizgisi, yani sokak mekanını bitişik sokak bloklarından ayıran sınır, tarafından belirlenmektedir (Conzen, 1969: 130). Burada, sokağın sınırı (boundary of street), sokak bloğu (street block) ve sokak sistemi (street system) mülkiyet ve kullanım ilişkilerinin farklılaşmasından doğmaktadır. Conzen'in koyduğu sokağın sınırı ve sokak bloğu ayrımı, Jackson'ın sokağı sosyal bir alan olarak keşfetmesiyle bazı benzerlikler ve farklılıklar taşımaktadır.

Jackson sokak(street) yerine yol (road) kelimesini kullanır. Jackson yolu, sadece hareket mekanları olarak değil, aynı zamanda sosyal toplanma mekanları ve geçitleri olarak da tanımlamaktadır. Dolayısıyla Jackson için yolların sınıflandırılması, yolun yönü, doğrultusu, sınırının yanısıra kullanımındaki amacı da içermektedir (Jackson, 1994). Yollar (roads), tarım köylerinde çizgisel sınırlarının ötesinde, toplumun etik değerlerini koruyan bölgelerdir:

“Arketipsel yol, yalnızca küçük topluluğun günlük ihtiyaçlarına hizmet etmekle kalmayıp aynı zamanda etik değerlerinin korunmasına da yardımcı olan yollardır. Çalışma

rutini, ibadet ve kutlama rutini için elzemdirler, ancak bundan da öte, erdemli davranışı mümkün kılar ve köyün toprak bütünlüğünü korurlar. ... Yol, köye girmek için bir bölgedir...bir gezgin, karayoluyla yaklaşırken köy sınırını geçer. Köyün önemli bir parçası olan yol, böyle bir ritüeli gerektirir.”(Jackson, 1994: 8).

Yol kelimesi sokaktan farklı olarak kullanıcısı olarak araçlara öncelik vermez. Jackson, modern Amerikan kara yollarına odaklanarak, erişilebilirliğin ön plana çıkması ile bu geçiş/giriş ritüelinin ortadan kalktığını vurgular:

“Kentlerimizin yeniden inşasının gerçek sonuçları mimari değildir: erişilebilirliğe yapılan vurgu, sokaktaki yaşam ile cephenin arkasında yaşanan yaşam arasındaki ayrımın kademeli olarak ama tamamen yok edilmesine neden olmuştur.” (Jackson, 1994: 9).

Conzen'in sokak bloğu, mekansal bir alanı içermekle birlikte işlevsel olarak sadece bir erişim, geçiş mekanıdır; sokağın işlevsel çeşitliliğine dair sorgulamalarda bulunmaz. Jackson'ın sokaklarına sosyal alanlar olarak atıfta bulunması, sadece morfolojik objenin tanımlanmasında değil aynı zamanda mekansal karşılıklarının araştırılmasında da yeni açılımlar sunabilir. Çünkü sokak çizgisi ve arsa modellerinin sınırları farklı fiziksel sınırlara sahip olabilir. Sokağın sosyal alanları, her zaman sokak çizgisi ile eşleşmeyebilir. Bu noktada Jackson'ın topluluk, ritüel ve sosyalleşme mekanı olarak yolu vurgulaması, sokağın tek yönlü değerlendirilme durumunu çeşitlendirmektedir.

3.1.3. Kullanım ve Bloklar

Conzen, sokak bloklarını 'kısmen veya tamamen sokak çizgileriyle sınırlanmış bir arsa veya bitişik parseller grubu' olarak tanımlarken (Conzen, 1969: 130) öte yandan, Jackson'ın yazılarında blok örüntülerine vurgu yapılmamaktadır. Bloklara dair tek vurgu, ızgara sisteminin mekansal organizasyonunu, tarımsal kalıpların idealleştirilmesinin empoze edilmesi olarak açıklaması esnasında karşımıza çıkmaktadır ve mülkiyete işaret etmektedir:

“... demokratik süreçteki aktif bir toprak sahibi ve erdemli bir vatandaş için ... Temel bir birim olan Blok, belirli sayıda bağımsız küçük mülkten başka bir şey değildir ” (Jackson, 1970:5).

Bu noktada, mülkiyet, blok düzeni ve sokak düzeni Conzen'in çalışmalarında bir hayli gelişmiştir. Ancak bu örüntüler sadece yapıyı çevre üzerinden okunmakta, topluluğun mülkiyet sahipliğinin, yerleşim düzeyinde tüm yapı-doğal, özel-kamusal alanları kapsayacak bütünsel analizlerinin eksikliği göze çarpmaktadır.

3.2. Kontrol

Yaşam açısından kontrol, kent dokusunda çoğunlukla sınırlarla tanımlanan, insanın temel güvenlik ihtiyaçlarından doğan bir durumdur. Kontrol, işgal, kiralama, sahiplik, mülkiyet, düzenleme (yani planlama), cezai zorlama (yani koruma maliyeti), egemenlik gibi farklı tür ve derecelerde kategorize edilebilen bir alanın nasıl ve kimler tarafından kullanıldığını belirler (Kropf, 2017:25). Bu nedenle, kentsel mekanda mekanın kontrolünü anlamak, kentsel mekanı etkileyen kontrol araçlarının anlaşılması ile yakından ilişkilidir. Bu bölümde kontrol araçları kontrol ve arazi, kontrol ve sokaklar ve kontrol ve bloklar üzerinden ele alınmıştır.

3.2.1. Kontrol ve Arazi (Plot)

Kropf, kontrolü, mülkiyet ilişkisinin doğasına göre sınıflandırmıştır: mülkiyet, özel mülk kiracılığı, kiracılık, -koruyucu- veya vekillik, zilyetlik vb. Conzen'e göre arsa, meskûn bir alanda zemin üzerinde sınırlarla tanımlanmış bir arazi parselidir (Conzen, 1969: 128; Kropf, 2107:52). Bitişik parsellerin düzenlenmesi, parsel sınırlarından anlaşılır ve şehir planının diğer unsurlarından ayrı düşünüldüğünde parsel deseni olarak adlandırılabilir (Conzen, 1969: 5). Conzen'in arsa çizgisi, sokak çizgisi ve ...

Arazi ve kontrol ilişkisinde, Conzen'in vurgusu mülkiyet ilişkilerine odaklanırken, Jackson'ın vurgusu çoğunlukla kontrolü mümkün kılan ve sürdürülebilirliğini sağlayan "sınır"ı tanımlamak üzerinedir.

"Sınır, bir topluluğu tanımlamanın ilk adımıdır... mekanı organize etmek, o bölgeyi tanımlamaktır" (Jackson, 1984:13) ... "Herhangi bir peyzajdaki en temel politik unsur sınırdır. Politik olarak konuşursak, öncelikle önemli olan, sorumlu vatandaşlardan oluşan bir topluluk, küçük mülklerden ve bir dizi kamusal alandan oluşan iyi tanımlanmış bir bölge oluşturmaktır; bu nedenle, alanı düzenlemeye yönelik ilk adım, o bölgenin tanımlanmasıdır, ardından onu bireysel topluluk üyelerine bölmektir. Bu nedenle sınırların, hatasız, kalıcı, dokunulmaz sınırlar olması esastır" (Jackson, 1984: 13).

Jackson için son dönemde değişen şey, topoğrafya yerine geometri, ABD'nin ulusal izgara sistemi gibi yok edilmesi zor, oldukça görünür ve titizlikle korunan tasarlanmış peyzajların ortaya çıktığı 18. yüzyılın sonlarının bir ürünü olan doğrusal sınırdır. Sınırın işlevindeki değişim açısından Jackson'ın tanımladığı ayırım şudur: "Geleneksel kentte sınır iyi tanımlanmışken, çağdaş mekan da daha az tanımlanmamıştır, ancak bölünmeler geçici olarak görülür ve aralarındaki iletişim esastır; konut açık plandan yanadır". (Jackson, 1980: 115)

"Geleneksel politik peyzaj çok farklı bir sınır kavramına sahiptir: bir bölgeyi tanımlamak ve dış dünyayla etkili bir ilişki kurmaktan çok, içindeki bir şeyi izole etmek ve korumak amaçlanmıştır. Sınır, bir deriden çok bir ambalaj, bir zarftır. Bu nedenle, politik bir peyzajdaki sınırın, içindeki toplumla genellikle çok az ilişkisi vardır ve bunun iyi bir örneği Amerika Birleşik Devletleri'nde görülebilir. 19. yy'da, topografya veya nüfusla hiçbir ilişkisi olmayan, dikdörtgen biçimli bir dizi devlet yaratılmıştır. (Jackson, 1984: 14) Oysaki Klasik Yunanistan'ın şehir devletleri bile izole etmek ve korumak ve mümkün olduğunda, teması önlemek için sınırlara sahipti. Topografik özellikler -dağlar veya nehirler- nadiren bariyer görevi gördü, ancak genel olarak her bölge veya peyzajının izole edilmesi gerektiği konusunda fikir birliği vardı (Jackson, 1984: 14).

Jackson, Frost'un "iyi çitler iyi sınırlar çizer" şiirinden bir örnek vererek, güçlü sınırların sosyal ilişkileri dengelediğini iddia eder (Jackson, 1984: 15). Sınırı ve bölgeyi net bir şekilde belirledikten sonra, sırada onu daha küçük birimlere bölmek vardır:

"Politik açıdan en önemli olan, bir topluluğun, küçük mülklerden ve bir dizi kamusal alandan oluşan iyi tanımlanmış bölgesinin oluşumudur; bu nedenle alanı düzenlemeye yönelik ilk adım, o bölgeyi tanımlamak ve ardından onu bireysel üyelere bölüştürmektir" (Jackson, 1984: 13).

3.2.2. Kontrol ve Sokaklar

Conzen'in sokak ilişkisini araştırması, yol ve parselin ilişkilerince belirlenmektedir. Yola yakın ve dönük "burgage cycle" oluşumları, parsellerdeki "burgage tail" ve "head" süreçleri arazi ve sokağın ilişkisinden etkilenmektedir. Ancak Conzen'de yolların kullanım ya da genişliklerine bağlı bir ayırım veya sınıflandırma yapmamaktadır. Sokağın kontrolü süreçleri yönlendirmesi ile ilişkilidir ve sosyal bir hiyerarşiden bahsedilmemektedir.

Jackson, yolun bir kontrol aracı olduğuna, çok dikkatli kullanılmadığı ve sürekli takip edilmediği takdirde, mevcut düzeni baltalayabileceğine ve yok edebileceğine işaret etmektedir" (Jackson, 1994:6). bir topluluğun veya devletin topraklarını oluşturan tüm mekanları tek bir merkezde toplayarak bir sosyal düzeni güçlendirme veya sürdürme gücü vardır (Jackson, 1984: 22). Bunun yanında Jackson için sokak ya da yol tek tip değildir:

"Politik bir peyzajda yolun doğası hakkında düşündüğümüzde, sürekli değişime tabi olan, haritalarda çok az gösterilen ve maddi ilerleme tarihinde çok önemsiz bir rol oynayan küçük, izole edilmiş yol ile merkezi yol sistemi arasında ayırım yapmalıyız. Roma ve diğer imparatorluklarla ilişkilendirdiğimiz etkileyici, yaygın, kalıcı merkezden yayılan otoban sistemi... hemen hemen aynı amaca hizmet eder: bir toplumsal düzenin güçlendirilmesi ve sürdürülmesi, bir topluluğun veya devletin topraklarını oluşturan tüm mekanların tek bir merkezi yerde birbirine bağlanması, ...bu kraliyet yollarının amacı vadilerdeki küçük topluluklara hizmet etmek olmadığından, çevredeki kırsal alanla çok az bağlantısı vardı veya hiç yoktu...daha fazla görünürlük ve daha kısa bir güzergah için topoğrafyayı göz ardı eden düz bir perspektife sahiptir... Yerel peyzajları ve topluluklarını atlar veya onlardan kaçınırlar ve doğrudan siyasi, ticari veya askeri varış noktasına yönelmektedirler...ancak kırsal yollar ile aralarında sadece ölçek olarak değil, yön ve niyet açısından da keskin farklılıklar da vardır." (Jackson, 1984: 22).

Jackson'a göre, bugünkü eyaletler arası sistem, kraliyet otoyolları sistemiyle karşılaştırıldığında bariz benzerlikleri vardır (Jackson, 1984:36). Jackson'ın bu değerlendirmeleri, onun sokağı bir sosyal ve ekonomik bir olgu olarak görmesinin göstergesidir. Jackson'ın evrimsel değerlendirmeleri, Conzen'de olduğu gibi belli bir coğrafya üzerindeki sokak sisteminin, arsa düzeninin değişimini incelemekte yerine, tarihsel olarak sokağın tipolojilerinin değişimine genel bir anlayış geliştirmektedir.

3.2.3. Kontrol ve Bloklar

Conzen'in sokak ilişkisini araştırması, yol ve parselin ilişkilerince belirlenmektedir. Yola yakın ve dönük "burgage cycle" oluşumları, parsellerdeki "burgage tail" ve "head" süreçleri arazi ve sokağın ilişkisinden etkilenmektedir. Ancak Conzen'de yolların kullanım ya da genişliklerine bağlı bir ayırım veya sınıflandırma yapmamaktadır. Sokağın kontrolü süreçleri yönlendirmesi ile ilişkilidir ve sosyal bir hiyerarşiden bahsedilmemektedir.

Jackson, yolun bir kontrol aracı olduğuna, çok dikkatli kullanılmadığı ve sürekli takip edilmediği takdirde, mevcut düzeni baltalayabileceğine ve yok edebileceğine işaret etmektedir" (Jackson, 1994: 6). bir topluluğun veya devletin topraklarını oluşturan tüm mekanları tek bir merkezde toplayarak bir sosyal düzeni güçlendirme veya sürdürme gücü vardır (Jackson, 1984: 22). Bunun yanında Jackson için sokak ya da yol tek tip değildir:

"Politik bir peyzajda yolun doğası hakkında düşündüğümüzde, sürekli değişime tabi olan, haritalarda çok az gösterilen ve maddi ilerleme tarihinde çok önemsiz bir rol oynayan

küçük, izole edilmiş yol ile merkezi yol sistemi arasında ayırım yapmalıyız. Roma ve diğer imparatorluklarla ilişkilendirdiğimiz etkileyici, yaygın, kalıcı merkezden yayılan otoban sistemi... hemen hemen aynı amaca hizmet eder: bir toplumsal düzenin güçlendirilmesi ve sürdürülmesi, bir topluluğun veya devletin topraklarını oluşturan tüm mekanların tek bir merkezi yerde birbirine bağlanması, ...bu kraliyet yollarının amacı vadilerdeki küçük topluluklara hizmet etmek olmadığından, çevredeki kırsal alanla çok az bağlantısı vardı veya hiç yoktu...daha fazla görünürlük ve daha kısa bir güzergah için topoğrafyayı göz ardı eden düz bir perspektife sahiptir... Yerel peyzajları ve topluluklarını atlar veya onlardan kaçınırlar ve doğrudan siyasi, ticari veya askeri varış noktasına yönelmektedirler...ancak kırsal yollar ile aralarında sadece ölçek olarak değil, yön ve niyet açısından da keskin farklılıklar da vardır. ” (Jackson, 1984: 22).

Jackson’a göre, bugünkü eyaletler arası sistem, kraliyet otoyolları sistemiyle karşılaştırıldığında bariz benzerlikleri vardır (Jackson, 1984:36). Jackson’ın bu değerlendirmeleri, onun sokağı bir sosyal ve ekonomik bir olgu olarak görmesinin göstergesidir. Jackson’ın evrimsel değerlendirmeleri, Conzen’de olduğu gibi belli bir coğrafya üzerindeki sokak sisteminin, arsa düzeninin değişimini incelemekte yerine, tarihsel olarak sokağın tipolojilerinin değişimine genel bir anlayış geliştirmektedir.

3.2.4. Kontrol ve Bloklar

Bu konuda hem Conzen hem de Jackson’ın metinlerinde ilişkili açıklama bulunamamıştır.

3.3. Sosyal ve Ekonomik Etkiler

Kullanım/Aktiviteler ve Arsa/Arsa, arazi kullanımı ile kentsel form arasındaki ilişkiyi tanımlama açısından Conzen’in yaklaşımı oldukça güçlüdür. Öte yandan, Jackson, Conzen’de eksik olan, Jackson’da çok fazla vurgulanan, ortak/ortak alanlar ve buralarda gündelik yaşamın kendisini ve mekanı örgütlemesidir. Örneğin Jackson, Conzen’in konut kullanımı üzerine yazıları, son zamanlarda evin ortak bir mekandan özel, özerk, yasal ve hiyerarşiye dayalı bir konuta dönüşmesine odaklanmıştır. Bu nedenle, bütünün (köy, topluluk) bir parçası olmanın, sıradanlığın (ordinary) dönüşümünü anlamak için yerel ve verneküler konutları araştırmaktadır. Çünkü verneküler olan gündelik yaşamın sıradan ihtiyaçları tarafından şekillenen, herhangi bir yasal zemini olmayan, gücün ve refahın kaynağı olmayan, çevresiyle ilişkilenen ortak yerdir (Jackson, 1994: 67). Buradaki vernekülerlik vurgusu, Jackson’ın gündelik yaşam pratiklerinin örgütlediği sıradan peyzajlara (ordinary landscapes) eş gelmektedir. Conzen’in analizlerine hiçbir şekilde girmeyen bu gündelik mekanlar, Jackson’ın metinlerinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Politik peyzajlar ve sıradan (ordinary) peyzajlar ayırımı, Jackson’ın çalışmalarında çok belirgindir. Jackson’ın iki peyzaj arasındaki ayırımı, metinlerindeki tutarlı vurgulardan biridir.

Conzen gibi Jackson da konuttaki değişimleri mekansal örgütlenmedeki yansımaları üzerinden değerlendirmektedir. Konutlardaki değişiklikler, arazinin bölünmesinde kendisini gösterir. Jackson, Meksika Pueblo konut birimleri örnekleri üzerinden temel oda birimlerinin (basic unit of room) dönüşümünün analizinde, toplumun ihtiyaçlarının değişmesine dayalı olarak yeni eklemelerle yöresel meskenin ve köy evlerinin toplumun daha geniş, ortak alanlarına nasıl tamamlayıcı olarak hizmet ettiğini ve toprakların organik değişimini analiz eder (Jackson, 1994: 32). Bu nedenle, Jackson’ın konut yerleşimindeki değişimi araştırmasının, sadece konutun tek başına kullanılmasıyla ilgili olmadığı, aynı zamanda onun komünal işlevine (communal function) ve komünal anlamına (communal meaning) da gönderme yaptığı çıkarımı yapılabilir. Peyzaj söz konusu olduğunda, topluluktaki kalıcı biçimler ve mekanlar, yani altyapı, bu grubun/yerleşimin otoritesiyle

ilişkilidir; verneküerlik, ise çoğu durumda biçimlerin ve mekanların nasıl kullanıldığını belirler” (Jackson, 1985:12).

Conzen'in peyzajı yapılı ve yapılı olmayan çevre olarak ayırmasından (Kropf, 2017 1993:41) farklı olarak Jackson, özellikle ortak mekanların böyle bir ayırım yapmadan dönüşümünü analiz etmiştir. Jackson, toplanma yerleri kategorisi altına özel bahçeleri, ekilebilir arazileri, ormanları simgesel değerleri ve toplumdaki kullanımları açısından incelemiştir. Dini peyzajlar, köy meydanları, üniversite kampüsleri, köy yolları ve mezarlıkları da ekler. Jackson, özel bahçeler ve ortak çimlerden şehir parkı, eğlence parkları, işçi sınıfı rekreasyonu, otoparklar gibi yeni arazi kullanım kategorilerine dönüşümü araştırır.

Jackson sadece biçimler üzerinden bir sınıflama yapmak yerine, biçimlerin arkasındaki sosyal ve ekonomik değişimlere odaklanmıştır. Örneğin, yirminci yüzyılın başında ortaya çıkan ızgara biçimli ideal peyzaj fikri, iki farklı planlama perspektiflerinden türer ve farklı sosyallikler üretir. Birincisi, çoğunlukla Amerikan peyzajlarında görülen Jefferson ızgarası ve kentlerde ızgaranın evrensel kullanımınıdır, ikincisi, Thorean Köy ızgarasıdır (Thorean Village). Tek tip parçalara bölünmüş arazi ile geniş bir ızgara" öneren Jefferson ızgarası, demokratik bir küçük toprak sahipleri toplumunun tarımsal Ütopyasının sembolüdür. Bunlar, 19. yüzyılın sonları Amerika Birleşik Devletleri şehirleri Detroit, Baton Rouge, Indianapolis gibi şehirlerde merkezleşmiş, belirli bir işlevi olmayan ve değişmeyen boyutları olan bir kamusal alana odaklanan tekdüze parsellerin sistemli bir düzenlemesidir "(Jackson, 1970: 4-5). Bunun yanında ikincisi Thorean Köyü (Thorean village); batı bölgelerdeki orta sınıf vatandaşının, Romantik bir tavırla bozulmamış doğa ile daha yakın temas kurması fikrine dayanır. Oysaki tarım peyzajının geniş, yekpare, çekicilikten yoksun halinin aksine bu köy ızgarası, parçalı, kendine odaklı ve orta sınıf bakış açısıyla şekillenmiştir. (Jackson, 1970:6-8)

Görüldüğü gibi, Conzen'in yazılarının temelinde yer alan biçimin arkasındaki sosyal ve ekonomik yapıyı okuma biçimleri, Jackson'da da vardır. Ancak Jackson, gündelik yaşam pratiklerinin sonucu olan verneküler olanı, kuralsız üretileni ve sıradan ve geçici olanı da morfolojik araştırmalarına dahil etmiştir.

4. Sonuç Yerine

İki coğrafyacı M.R.G. Conzen ve J.B. Jackson'ın kent morfolojisini tanımlama biçimleri karşılaştırıldığında ele aldıkları zamansal periyotun farklılaşması ve çalışmalarını odakladıkları coğrafyanın farklı olmasından kaynaklanan bir takım terminolojik ve yöntemsel farklılıklar dikkati çekmektedir. Ancak Conzen'in jenerikleşen morfolojik araçlarının sınırlarını genişletmek için Jackson'ın peyzaj kavramından yola çıkan morfolojik anlayışı yardımcı olabilir. Jackson'ın kategorilerini Conzen'in kategorileriyle harmanlamak, Conzenci morfolojisinin sınırlarını genişletebilir.

İkilinin morfolojiyi açıklarken bakış açılarını birbirinden ayıran şey, Jackson'ın araştırmalarını tarımsal devrim (Agrarian) döneminden itibaren başlatması, Conzen'in ise özellikle sanayi öncesi dönemlerden ve orta çağ kentlerinden başlayan keşifleridir. Bu nedenle, kırsal arazi kullanım ve tarımsal kalıplar, küçük toprak sahiplerinin (small landowners), bir tarlanın alt parçalara bölünmesidir (subdivision of a field), düzensiz kadastral parseller, Conzen'in arazi kullanım tiplerine hemen hemen hiç dahil edilmemiştir. Conzen'in arazi kullanım sınıflandırmasında arka planda kalan kamusal veya özel ortak alanların dönüşümünün morfolojik analizlere dahil edilmesi, yine morfolojik araçlara zenginlik getirecektir. Yine Jackson'ın yaklaşımından yola çıkarak, sokağın sınırlarının ötesinde üretilme amacı ve hiyerarşisi de, kullanım ve parsel, sınır ve kullanım gibi alt kesişim tipolojileri çıkarılarak analizlere dahil edilebilir. Bunun yanında Jackson'ın gündelik yaşamın

örgütlediği sıradan peyzajlar (ordinary landscapes) özellikle yasal düzenlemelerin yanında enformal örgütlenmelerinde yaygın olarak mekanı değiştirdiği üçüncü dünya ülkeleri üzerine yapılacak araştırmalar için önemli araçlar sunmaktadır. Kent morfolojisinin araştırma nesnesinin mekanların biçimler analizlerinden, barındırdığı topluluğun niteliklerinin sınıflandırma dahil edilmesi, morfolojinin sosyal ve ekonomik bağlamını güçlendirecektir.

Kaynaklar

- Conzen, M.R.G. (1958). *The Growth and Character of Whitby*. In G.H.J. Daysh (Ed), A Survey of Whitby and the surrounding Area. Eton.
- Conzen, M. R. G. (1969). *Alnwick, Northumberland: a study in town-plan analysis* Institute of British Geographers Publication 27. Institute of British Geographers, London.
- Conzen, M.R.G. (1981). *The Plan Analysis of an English City Centre*. In Whitehand, J.W. R.(Ed), *The Urban Landscape: Historical Development and Management: Papers by M.R.G. Conzen*. Academic Press, London.
- Jackson, J.B. 1970. *Several American Landscapes*. In E.H. Zube (Ed), *Landscapes: Selected Writings of J.B. Jackson* (s.43-54). University of Massachusetts Press, Massachusetts.
- Jackson, J.B. (1980). *The Necessity for Ruins, and Other Topics*. University of Massachusetts Press.
- Jackson, J.B. (1984). *Concluding with Landscapes*. Yale University Press, New Haven.
- Jackson, J.B. (1994). *A Sense of Place, A Sense of Time*. Yale University Press, NY.
- Kim, K. (2012). The study of urban form in South Korea. *Urban Morphology* 16(2), 149-64.
- Krier, R. (1979). *Urban Space*. Academy Editions, London [1975] .
- Kropf, K. (2009). Aspects of urban form. *Urban Morphology* 13 (2), 105-20.
- Kropf, K. (2017). *Handbook of Urban Morphology*. Wiley, Chichester, West Sussex, UK.
- Marcus, L. and Pont, M. B. (2019). Towards a socio-ecological spatial morphology: integrating elements of urban morphology and landscape ecology. *Urban Morphology* 23(2), 115–24.
- Maretto, M. (2012). The early contribution of Saverio Muratori: between modernism and classicism. *Urban Morphology* 16 (2),121-32.
- Moudon, A.N. (1997). Urban Morphology as an Emerging Interdisciplinary Field. *Urban Morphology* 1, 3-10.
- Rossi, A., (1982). *The Architecture of the City*. Cambridge. MIT Press.
- Sauer, C.O. (1969). *Morphology of Landscape*. In J.Leighly (Ed.). *Land and Life: A Selection from the Writings of Carl Ortwin Sauer*. University of California Press, Berkeley and LA. [1925]
- Whitehand, J.W. R. (1981) *The Urban Landscape: Historical Development and Management: Papers by M.R.G. Conzen*. Academic Press, London.
- Whitehand, J.W.R (1988). Urban fringe belts: development of an idea. *Planning Perspectives* 3(1). E. & F. N. Spon, London
- Whitehand, J. W. R. (2007). *Conzenian Urban Morphology and Urban Landscapes*. Proceedings of the 6th International Space Syntax Symposium (s. ii01-ii09). Technical University Faculty of Architecture, Istanbul.
- Whitehand, J. W. R. (2012). Issues in urban morphology. *Urban Morphology* 16(1), 55-65

---

¹ Tanımlama araçları (means of description) ile betimleme nesnelere (objects of dexcription) arasındaki ayrım, sosyo-ekolojik bir mekansal morfoloji yaklaşımı geliştiren Marcus ve Pont tarafından yapılmıştır. Conzen'in morfolojisini peyzaj ekolojisi ile karşılaştıran yaklaşım için Bkz. Marcus, L. and Pont, M. B. (2019). Towards a socio-ecological spatial morphology: integrating elements of urban morphology and landscape ecology. *Urban Morphology* 23(2), 115–24.